

*Людина -
Культура -
Духовність*

*Збірник
наукових праць*

В И П У С К - II

Київ - 1996

ЛЮДИНА ЯК НОСІЙ ВІЧНОГО ДУХУ
/ На матеріалі драм Лесі Українки /

В умовах сьогодення драматургія Лесі Українки є надзвичайно багатим джерелом, з якого можна черпати справжні духовні цінності. Дослідники наполегливо шукають в творчості письменниці те, що є сучасним і актуальним - переважно національну проблематику / 4/. Безсумнівно, національне є наріжним каменем драматургії Лесі Українки, але незаперечним є і той факт, що в єдності з національними письменнице хвилювали і загальнолюдські проблеми та цінності. Так, в своїй творчості, зокрема в драматургії, Леся Українка зверталась до філософських та естетичних категорій, унаочнюючи їх в словах та діях своїх персонажів. Її творчість ґрунтується на вселюдському сприйнятті світу; вона намагається охопити найрізноманітніші аспекти людського життя. Одним з таких аспектів є прагнення авторки осмислити у своїй творчості категорію вічного, її вплив на світогляд і життя людини. На проблематику вічного в творчості Лесі Українки вказував свого часу Д.Донцов, зазначаючи, що Леся Українка прагнула того вічного, " що стоїть понад шлункові інтереси юрби, понад злоби дня, понад гуманізм, пацифізм й інші релігії загалу" / 2/, розглядаючи тему вічності " У пущі", як одну з граней вічного Лесиноного мистецтва, визначав О.Ф.Ставицький / 9/. Досліджуючи проблему свободи в драматичній поемі " В катакомбах", Л.А.Кондратик розглядає питання про вічне й часове у цьому творі в контексті християнського світогляду / 5,40/. Для Л.П.Куліньської вічне / За діалогом " Айша та Мохаммед" / " тотожне з "іскрою божою", яка дається не кожному" / 7, 44/. Переважна більшість дослідників, які відзначали наявність "вічного" в драмах Лесі Українки, торкалися цього питання лише побіжно, не роблячи узагальнень.

Мета цієї статті - прослідкувати, як подає Леся Українка категорію вічного духу у своїх драмах, визначити сутність цієї категорії, місце і роль у людському житті.

До номінації вічного Леся Українка звернулась вже в першому драматичному творі - п'єсі "Блакитна троянда". Головні діючі особи цього твору, Любов і Орест, обирають для себе кохання " блакитної троянди" - любов не наших часів і не нашої вдачі"

/ 3, 30/ ^I. Вони твердять, що " наше кохання буде чисте, як та чарівна троянда" / 3, 54/. Любов і Орест переконані, що така любов безконечна і може дати людям щастя. Герої певні, що " коли є що в середніх віках, за чим можна поспалкувати, то, власне за сев " блакитною трояндою" / 3, 30/. Авторка піддає своїх персонажів ряду випробувань, зіштовхує з реальними життя, з нерозумінням і байдужістю оточуючих, аж поки приводить до переконання в необхідності смерті за своєю " блакитною трояндою". Любов труїться і закликає коханого наслідувати її приклад - на її думку, тільки так можна зберегти і увічнити їхнє кохання.

В цьому творі вічне виявляється як безконечна любов, яка має тим більше ваги, що її обирають люди хворі, для яких " нормальне щастя недоступне" / 3, 31/. Така любов є для персонажів чи не єдиним змістом життя.

Звертання до вічного спостерігаємо і в драматичному діалозі " Айша та Мохаммед". Персонажі цього твору по-різному ставляться один до одного. Молода і вродлива Айша, прагнучи кохання Мохаммеда, дорікає йому тим, що він продовжує кохати свою першу дружину, хоча вона вже давно померла. На думку Айші, Хадіджа була стара і не варта такого кохання, та ще й по смерті:

Як і за віщо можна так любити

стару, негарну, навіть мертву жінку? / 4, 105/

В уста Мохаммеда Леся Українка вкладає пояснення, безпосередньо пов'язані з вічним. Мохаммед продовжує кохати Хадіджу саме за те, що " в ній щось було ... щось вічне" / 4, 106/. І сила того вічного така, що змушує Мохаммеда не одружуватись три роки по смерті Хадіджі, ходити на її могилу, викликаючи ревності недалекої Айші. Сь як сприймає вічне Мохаммед:

Мені здається, що воно живе,

і дивиться на мене крізь могилку,

і голосом тоскним промовляє,

і всі мої слова та думку чує / 4, 106/.

Тут вічне виступає як людність, любов і відданість - риси, які були притаманні померлій Хадіджі, і які так наполегливо зберігає Мохаммед. Виявів цього вічного він не знаходить ні в кому

іншому, і тим дорожча йому пам'ять. Залишаючись вірним пам'яті дружини, Мохаммед залишається при цьому вірним вічним людським цінностям. Айша ж, як подано в ремарці, " риде в безсилий м'ястості" / 4, 107/, тому що, не маючи в собі вічного, вона не може прихилити до себе серце Мохаммеда. Отже, як бачимо, вічне має визначальний вплив на діючих осіб цього драматичного діалогу.

Ще одну грань вічного спостерігаємо в драматичній поемі " У пущі" на прикладі життя головного персонажа - скульптора Річарда Астрона. Він намагається йти услід біблейській Марії / I/, а не Марті, бо

... Марта дбала про потреби часу,

Марія ж прагнула того, що вічне / 5, 64/.

Річард свідомий свого таланту, він вважає, що дивиться вгору, а не навколо себе, як інші / 5, 105/. Леся Українка проводить цього персонажа через лабіринти духовної пущі, де він втрачає свій талант і гірко усвідомлює:

Хто ж із того винен,

що в мене в грудях серце неспокійне,

що попалив його якийсь вогонь,

до варива та печива нездатний, -

він, може б, міг на алтарі великим

палить великі жертви всепрощення...

Та де ж ті алтарі? Я наче бранець,

що на чужій землі шанує бога,

нікому не відомого в країні... / 5, III/

Проте, незважаючи на зламність власного життя і втрату особистого таланту, Річард продовжує вірити у вічність мистецтва, у його відмінність від інших сфер людського життя, у неможливість пристосувати мистецтво і красу до утилітарних потреб. Недарма ж на п'єдесталі Річардової статуетки накреслено слова:

/ 5, 131/

Проголосивши таким чином ідею вічності мистецтва, Леся Українка у цьому творі висловлює також думку про можливість спадкоємності як таланту й мистецтва. Єдину статуетку, яка лишилась свідком непересічного Річардового таланту, він передає тим, хто зможе її оцінити по-справжньому, а свій заповіт - бути митцем і не коритися - разом з грошима на навчання передає достойному учневі.

Думку про вічність мистецтва і мрії продовжує Леся Українка в драматичній поемі " Оргіа ". Ствердження того, що вічні цінності повинні переважати над начальними потребами навіть тоді, коли це загрожує життям людини, авторка вкладає в уста талановитого співця Антея. Його талант визнають не тільки друзі, а й вороги, але Антей не хоче продавати цей талант завойовникам своєї батьківщини.

Так, на пряму погрозу, що

... музі, що сьогодні не голодна,
слід пам'ятать, що й у богів є завтра
лише тоді, коли його заслужать / 6, 210/,

Антей з гідністю відповідає:

Не раз, хто забувається про завтра,
той має вічність / 6, 210/.

Антей гине, але не зраджує того вічного, яке втілено драматургом в його особистості: великого таланту мрії, любові до своєї батьківщини і неможливості зрадити їм навіть у найкритичнішій ситуації.

До вічного звертається Леся Українка і в драмі " Лісова пісня ". Класичне Мавчине твердження:

Ні! Я жива! Я буду вічно жити!

Я в серці маю те, що не вмирає! / 5, 269/ -

є лише одним із виявів вічного, пов'язаного автором з Мавкою.

Спочатку дядько Лев, який уміє жити в мирі і злагоді з лісом та його мешканцями, ґрунтуючись на своїх знаннях і життєвому досвіді, говорить про Мавку:

З таких дівок бувають люди, от що!

... треба тільки слово знати,
то й в лісовичку може уступити

душа така саміська, як і наша / 5, 246-247/.

Леся Українка послідовно показує, як підіймається Мавка до висот духу. Мавка зізнається після зустрічі з Лукашем:

У мене мов зродилось друге серце... / 5, 249/,-

саме тоді, коли вона відчула чарівніший від панороти цвіт душі коханого. Вона широко намагається пояснити Лукашеві свої почуття:

Бач, я тебе за те люблю найбільше,

чого ти сам в собі не розумієш,

хоча душа твоя про те співає

виразно - щиро голосом сонілки / 5,250/.

Мавка не розуміє буденної логіки людських стосунків, вона живе за іншими законами - краси й щирої любові:

І знов чудне й незрозуміле слово -
" віддячуся"... Ти дав мені дари,
які хотів, такі були й мої -
неміряні, нелічені ... / 5, 251/

Навіть зраджена коханим, втративши останню надію, вона не втрачає благородства і знаходить

... тєє слово чарівне,
що й озвірілих в люди повертає / 5, 271/.

Та вічне, що оселилося в Мавчиному серці, після ряду перевтілень трансформується все-таки в людську душу, як і передбачав мудрий дядько Лев. Мавка в діалозі з Лукашем сама говорить про це:

ти душу дав мені, як гострий ніж
дає вербовій тихій гілці голос / 5,292/.

І ця душа спрямована на людей. Саме в житті для людей бачить Мавка сутність свого нового існування:

Будуть приходити люди,
вбогі й багаті, веселі й сумні,
радощі й тугу нестинуть мені,
Ім промоцяти душа моя буде / 5, 292/.

На нашу думку, вічне в " Лісовій пісні" - вічне людської душі, включає в себе всі ті грані цієї категорії, які ми спостерігали в інших драматичних творах Лесі Українки: кохання, краса, мистецтво, мрія, людяність, любов до своєї землі, а головне - невмирущість людського духу.

Розглянувши різні аспекти вічного в драмах Лесі Українки, можемо зробити кілька висновків:

1. Вічне у драматургії Лесі Українки належить не до матеріального - це атрибут духовної сфери, до висот якої повинна прагнути людина, а саме: високе чисте кохання / "Блакитна троянда", " Айша та Мохаммед"/, істинне мистецтво / " У пущі", " Оргія"/, краса і мрія / " У пущі", " Лісова пісня"/, право на вибір і намагання жити для інших / " Лісова пісня"/.

2. Вічне і вічний дух добротворення є вагомим і постійним атрибутом ідейного навантаження драматургії Лесі Українки. Вічні цінності варіюються в різних творах письменниці, включаючи

в себе прагнення високої любові, краси, людяності, гуманізму, справжнього мистецтва, життя для людей тощо.

3. Досягнення і ремінісценція вічних цінностей в драмах Лесі Українки відбувається не тільки шляхом прилучення до них окремої діючої особи певного твору; вони спрямовуються нею переважно на благо інших людей: коханих, близьких, однодумців, народ, отже, його носії є духовними особистостями.

Література.

1. Біблія. Євангеліє від Луки. Глава ІО. Вірш 38.
2. Донцов Д. Поетика українського рісорджіменту. // Українське слово. - К.: Рось. - 1994. - Т.І. - с. 166.
3. Єфремов С. Історія українського письменства. - К.: 1995. - С. 524-528. .-
4. Жулинський М. " Як розбудити розум, що заснув?" Леся Українка як уособлення національного обов'язку. // Літературна Україна. - 1996. - 28 березня. - с. 5.
5. Кондратик Л.Й. Проблема свободи в творчості Лесі Українки.// Леся Українка. Особистість. Творчість. Доля. - Луцьк. - 1991. - с. 39-41.
6. Костенко Ліна. Поет, який ішов сходами гігантів. // Леся Українка. Драматичні твори. - К.: Дніпро. - 1969. - с. 1-16.
7. Куліньська Л.П. У світлі ідей та образів. - К.: Дніпро. - 1971. - с. 44 - 45.
8. Маланюк С. До роковин Лесі Українки. // Україна. - 1991. - № 4. - с. 6-8.
9. Ставицький С.Ф. Леся Українка. - К.: Дніпро. - 1970. - с. 75-93.
10. Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. - К.: Наукова думка.- 1976. - т. 3-6.